

continue acțiunea într-un proiect mai complex, care avea să devină, doi ani mai târziu, ca urmare a comenzii Radioteleviziunii Române o operă radiofonică, **Jertfirea Ifigeniei, op.17**, pe un libret de Alexandru Pop și Pascal Bentoiu, după tragedia lui Euripide. Creație de studio, opera va fi înregistrată și prezentată în primă-primă audiție de către Radio București în septembrie 1968 (preluată și pe disc *Electrecord*). Este interesant faptul că, pentru vocea feminină solistă, în absența momentană a sopranei Emilia Petrescu, autorul a recomandat o voce auzită de el la Opera Maghiară din Cluj în **Amorul Doctor**. Este vorba de soprana Iulia Tözer, devenită mai apoi o celebritate lirică internațională, Iulia Varady soția lui Dietrich Fischer Dieskau.

Care este legătura partiturii cu contextul european? Cu opera lui, Pascal Bentoiu a participat la un concurs de compoziție inițiat încă din 1948, și destinat creațiilor muzicale radiofonice, concurs dotat cu „Premiul Italia”. Ideea operei radiofonice, plâsmuire muzicală capabilă a concentra într-o singură dimensiune senzorială – cea auditivă – întreaga încărcătură expresivă a dramaturgiei muzicale, devenise pasionantă pentru italieni și țara operei. Printre laureații care l-au precedat pe Pascal Bentoiu, menționăm pe Ildebrando Pizzetti, Henri Sauguet, Hans Werner Henze, Herni Pousseur, Luciano Berio, Krzysztof Penderetcki, Godfried von Einem. În ambianța acestui concurs internațional de creație, la ediția jubiliară se situează decernarea „Premiului Italiei” de către Radioteleviziunea italiană operei **Jertfirea Ifigeniei** de Pascal Bentoiu.

În perioada finisării acestei lucrări care, așa cum își propusese autorul, utiliza sunetul înregistrat, tratat și reprodus pe cale electromagnetică, Pascal Bentoiu terminase **Simfonia op. 16** și lucra deja la o nouă creație de teatru muzical, opera **Hamlet op.18**. Această creație, pe un libret propriu, se încheie în 1969, urmând apoi prima audiție în concertul Filarmonicii din București dirijat de Erich Bergel – soliști Florin Diaconescu în rolul titular, soprana Emilia Petrescu - Ofelia, Maria Slătinaru, Iulia Buciuceanu, Gheorghe Crăsnaru, la 19 noiembrie 1971.

Din nou însă, succesul categoric al lucrării lui Pascal Bentoiu vine din Italia. În urma cunoașterii partiturii și audiției înregistrării, celebra Casă editorială Ricordi îi va acorda, la propunerea regizoarei Margherita Wallman, în 1970 premiul pentru o creație lirică în două acte, repetând legendarele distincții primite, de-a lungul anilor de renumiți autori, începând cu Mascagni și Leoncavallo. Premiul decernat lui Pascal Bentoiu se numea **Guido Valcarenghi**, în amintirea celei mai importante personalități a Casei Ricordi, care continuase în a doua jumătate a secolului XX, să sprijine afirmarea genului. **Hamlet** va vedea luminile premiei absolute la Marsilia – 26 aprilie 1974 - pe scena de la Opèra Municipal, sub conducerea dirijorului Reynald Giovaninetti și în regia nu mai puțin celebrei Margherita Wallman.

În cartea de memorii **Pridvoarele cerului**, Margherita Wallman evocă premiera franceză a compozitorului Pascal Bentoiu. Este poate cea mai convingătoare mărturie a drumului urmat de capodopera aceasta lirică, nu întâmplător alăturată celei enesciene. Despre premiera absolută de la Marsilia regizoarea spune: „Tânărul compozitor a cucerit, în competiție cu câteva zeci de concurenți, Premiul internațional **Guido Valcarenghi**. Juriul, prezidat de Georges Auric, și pus sub președinția de onoare a lui Herbert von Karajan, a reunit numeroase personalități care fac autoritate în lumea muzicală.

Mi se părea nepotrivit să asum eu însămi regia spectacolului. Dar Giovaninetti, directorul Operei din Marsilia, a insistat să accept și Bentoiu cu atât mai mult: poate credea că rezervele mele indicau neîncredere în lucrarea lui și că de aceea preferam să rămân la distanță. M-

am hotărât deci să accept, cu atât mai multă bucurie cu cât eram profund convinsă de înalta valoare a acestui **Hamlet**, de o stranie forță. Părerea mea – continuă Margherita Wallman - a fost confirmată de succesul de critică și de public reputat atât la Marsilia cât și la București, unde opera a fost reprezentată în altă regie, în 1975. Un ziarist nu a ezitat să scrie că ne aflăm în fața celei mai interesante opere compuse de un muzician român de la **Oedipe** al lui Enescu.”

Sunt aici, în aceste trei creații ce poartă ilustra semnătură a lui Pascal Bentoiu, importante elemente de cultură europeană. Pornind de la tematică, acestea se continuă prin capacitatea de europenizare a limbajului muzical la care apelează un artist român construind prin aceasta un dialog de largă adresare internațională, edificat pe teme ale marii literaturi

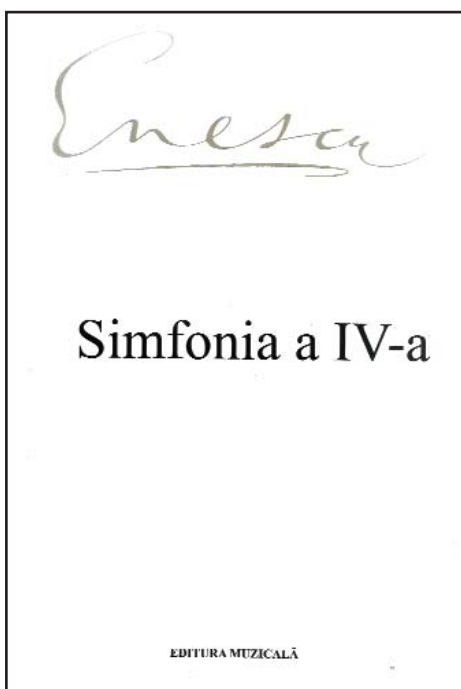
universale, interpretate din perspectivă personalizată. Succesul însoțește aceste creații, nu numai în trecutul evocat ci, cu certitudine, în viitorul ce aparține posterității. Am dorit să readuc, prin aceste puține cuvinte, în atenția iubitorilor muzicii lui Pascal Bentoiu, epoca glorioasă a lansării celor trei capodopere destinate teatrului muzical de către marele nostru compozitor de care, acum, ne-am despărțit cu inima cernită.

Grigore CONSTANTINESCU

Ne-a părăsit un aristocrat al spiritului, maestrul Pascal Bentoiu

Nu de multe ori am putut întâlni, în zona culturii, a artelor, o asemenea concordanță între caracterul operei și caracterul persoanei; ...precum în cazul maestrului Pascal Bentoiu.

Muzician și gânditor de primă mărime în zona culturii europene, a fost în egală măsură un aristocrat al spiritului. Personalitate de aleasă cultură, compozitor de

remarcabilă consecvență în plan stilistic, a fost un muzicolog de profundă pătrundere atât în domeniul creației. O opinie a domniei sale era clar formulată și ferm argumentată. Atitudinile sale erau responsabil asumate, formulate laconic, atent motivate. A fost un eseist inspirat de simțul acut al cercetătorului aflat în aprofundată căutare a adevărului. A publicat mult, în țară. În străinătate. Activitatea publicistică a dublat-o practic pe cea componistică.

A fost ales președinte al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor într-una dintre cele mai dificile perioade pe care a parcurs-o obștea muzicienilor noștri, în urma evenimentelor din săptămânile sfârșitului de an 1989. A fost printre primii muzicieni intelectuali care s-a angajat trup și suflet în înnoirea funcționalităților acestei Uniuni de creație, depășind vechile anchiloze și traume ale regimului totalitar-dictatorial. S-a retras prin demisie doi ani mai târziu, nedorind a fi părtaș unora dintre evenimentele acelor timpuri cenușii.

O bună parte a creației sale se situează în zona a ceea ce am putea numi perioada clasicismului muzicii românești din deceniile de mijloc ale secolului trecut, din a doua jumătate a acestuia. Aș nota că este vorba de o muzică de școală națională profund ancorată în ființa europeană a culturii, a muzicii.

În componistica românească Pascal Bentoiu se dovedește a fi unul dintre ultimii simfoniști. A compus opt simfonii, dintre care ultimele trei, poartă titluri semnificative, „Culori”, „Volume”, „Imagini”. Este marcată o anume evoluție privind atitudinea creatoare, o firească trecere din zona unui neoclasicism românesc orientat de maestrul său, de compozitorul Mihail Jora, spre nivelul gândirii componistice bazate pe un tematism inspirat poetic, servind decisiv procesului simfonic propriu-zis. Pe aceeași direcție se înscriu și cele două creații închinete memoriei poetului „nepereche”, anume Poemul „Luceafărul”, o lucrare de tinerețe, și Concertul pentru orchestră „Eminesciana III. Cele două „Concerte pentru pian și orchestră”, „Concertul pentru vioară”, „Concertul pentru violoncel și orchestră” se dovedesc a fi, în continuare, lucrări – nu le-aș numi unice – mai degrabă unice în panoplia creației românești a celei de a doua jumătăți a secolului trecut. Pe aceeași direcție clasic-neoclasică a muzicii noastre se înscrie și ciclul celor șase cvartete de coarde ce se extind pe o perioadă de aproape trei decenii. Este expresia unui considerații necondiționate acordate tradiției mari a muzicii europene; se poate vorbi de o filiație de ordin spiritual pe care Bentoiu a onorat-o; iar aceasta în afara rupturilor, a convulsiilor de orice tip, evitând orientările „la modă” din deceniile de mijloc ale secolului trecut, evitând în plan componistic căutările de dragul căutărilor dar fiind conștient de valoarea acestora.

Inclusiv în domeniul teatrului muzical, realizările sale se orientează pe o fundamentare firească a formulei scenei muzical-dramatice în cadrul căreia declamația muzicală cunoaște dinamizările unui discurs ce include

circuitul personajelor muzicale aflate în acțiune. A fost autorul propriilor sale librete create pe o relație directă cu muzica însăși. Cea mai cunoscută lucrare scenic-muzicală rămâne opera „Hamlet”, în două părți, după Shakespeare; ... în egală măsură monumentală și concisă, o lucrare a cărei dinamică muzicală are la bază complexitatea unui limbaj extrem de plastic, de sugestiv.

Cercetător de aleasă acribie profesională și morală, a înțeles a se implica direct în refacerea unui număr important de partituri enesciene. Mă refer la această capodoperă camerală a muzicii enesciene care este Trioul cu pian; a lucrat folosind lupa de birou pentru a rescrie semnele unei partituri greu descifrabile, îngălbenite de timp. Una dintre importanțele creații camerale europene ale primei jumătăți a secolului trecut a reintrat astfel în viața muzicală cu o imagine pe care Enescu însuși și-ar fi dorit-o.

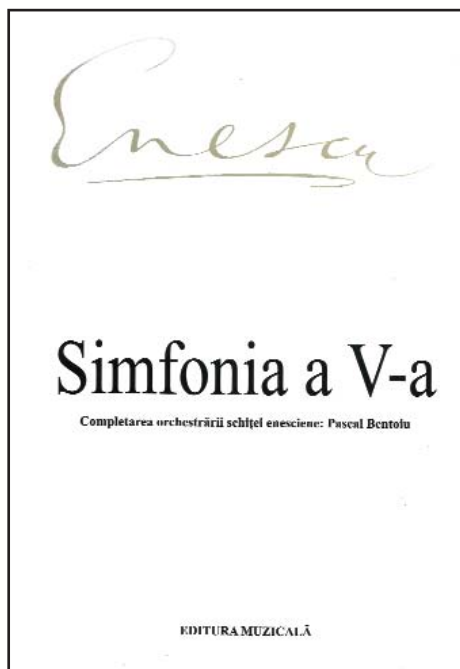
Pascal Bentoiu a fost un vechi exeget al creației enesciene, urmărind valorificarea acesteia inclusiv în spațiul vieții de concert. S-a implicat într-o imensă strădanie privind readucerea în viața de concert a „Simfoniilor a 4-a” și „a 5-a”, capodopere ale simfonismului european, lucrări pe care maestrul Bentoiu le-a îngrijit literalmente, realizând partea orchestrală a acestor lucrări pe care George Enescu nu a ajuns a le finaliza. Iar aceasta în baza schițelor, a indicațiilor privind orchestrația, notițe lăsate de compozitor. Ulterior – cu aproximativ un deceniu în urmă – cele două simfonii enesciene au fost prezentate la București în primă audiție absolută sub bagheta dirijorilor Horia Andreescu și Cristian Mandeal.

Pornind de la nivelul partiturii, de la nivelul actului componistic, a apărut marele studiu „Capodopere enesciene”, lucrare de importanță fundamentală în muzicologia noastră și care, ulterior, a fost tradusă în limba engleză de inimosul muzician care a fost Lory Wallfisch. Este o lucrare pe care Pascal Bentoiu a dedicat-o analizei, de asemenea pătrunderii sensurilor adânci, înțelegerii resorturilor intime privind construcția marilor lucrări ale lui George Enescu.

În alt sens, nu se poate uita, Pascal Bentoiu a fost temeinic implicat în lucrările juriului Concursului Internațional de Compoziție ce poartă numele ilustrului muzician român.

Revin, de asemenea, la ideea potrivit căreia, în domeniul propriei creații, prin anume opus-uri fundamentale, Pascal Bentoiu definește zona de clasicism a muzicii românești iar aceasta în genuri dintre cele mai diferite, în domeniul simfoniei, al concertului instrumental, în domeniul operei.

Un echilibru al spiritului se regăsește în construcția perfect echilibrată a fiecăreia dintre creațiile sale. Privit în perspectiva timpului, „Hamlet”, un spectacol muzical-dramatic de o construcție densă, se dovedește a fi o capodoperă unică în felul ei în domeniul teatrului liric european din cea de a doua jumătate a secolului trecut.

În anii 50, în anii aceluia teribil deceniu, alături de soția sa, de omul de cultură, de scriitorul, de omul de mare gentilețe care a fost Annie Benteoiu, a împărțit soarta elitei intelectuale a țării. A fost fiul omului politic Aurelian Benteoiu, ministru în guvernul României în perioada interbelică, arestat și condamnat de regimul comunist pentru atitudinile sale consecvent democratice. A încetat din viață, ca deținut politic în penitenciarul Jilava.

Filarmonica bucureșteană i-a dedicat lui Pascal Benteoiu un tulburător omagiu deschizând primul concert al lunii martie cu marele cor din opera „Hamlet”. Ar fi firesc ca în perioadele următoare Academia Română să delibereze în vederea acordării înaltului titlu de membru post-mortem; iar aceasta observând valorile operei, semnificația acesteia, argumentul intelectual-artistic pe care se fundamentează.

A fost condus pe ultimul drum la Cimitirul Bellu, cu onoruri militare, acoperit de tricolorul național.

Trecerea domniei sale prin această viață nu a fost una zadarnică. A fost una semnificativă. Pentru noi toți. Pentru cultura acestei țări.

Nu se poate a nu observa, boieria în domeniul spiritului este un fapt rar. În toate timpurile. Am întâlnit-o la Pascal Benteoiu.

Dumitru AVAKIAN

Materialul a fost anterior publicat în revista România Literară

Testamentul lui Pascal Benteoiu

Ca o curtezană, atât de bruscă în capriciile ei, moartea ultimului senior al componisticii românești (așa cum îi numea Geo Bogza pe reprezentanții generației Niculescu, Olah, Vieru, Stroe) a fost la fel de disprețuitoare și, ca întotdeauna, prea în pripă, chiar dacă, mult mai credincioasă, nu a înșelat nici de această dată. Iar în proximitatea ei, omul, se știe, pierde puterile când își vede sângele curgând, nu ca animalul, care în rana sa, nu simte decât durerea – și asta îl înfurie. Pascal Benteoiu și-a stăpânit detenta propriei creații încă de acum aproape trei decenii, orientându-se ulterior exclusiv spre polisarea unor manuscrise enesciene. Ne-a lăsat un autentic testament născut dintr-un rest deopotrivă sentimental și rațional, conform căruia, în măsura în care creația nu se reduce la cunoașterea unor regularități utile și cercetează forme specifice de adevăr, ea trebuie să-și legitimeze propriile uzanțe de joc. Un testament ce poartă titlul *Opt simfonii și un poem* (Ed. U.N.M.B., București, 2007) și care investighează, ornamentând totodată cu propria-i componistică, doct, inspirat, o idee problematizată și de către teoreticieni de primă mână ai postmodernismului, și care în mod expres se referă la ceea ce, cu o sintagmă destul de compromisă, se numește „cunoaștere artistică”. Pascal Benteoiu a avut deosebită capacitate de a susține un demers de sens contrar, și anume de cercetare a unui conținut intelectual și afectiv ca punct de sprijin și de căutare a mijloacelor de expresie prin care el este livrat. Se conservă

astfel mentalitatea pozitivistă ce apreciază drept primordiale faptele concrete. Testamentul e plin de tâlcuri și povețe întocmit cu pricepere, dar și cu smerenia celui pentru care scrierea de simfonii constituie o spovedanie, o suplicație și, de ce nu, chiar o mântuire. Motivația gestului testamentar e simplă și la obiect: „Cred că grupul simfoniilor constituie partea cea mai substanțială a producției mele muzicale. Pentru acest motiv am decis să scriu un studiu asupra acestor lucrări, un studiu care din când în când îmbracă și caracterul de confesiune – de pildă asupra ideilor de conținut sau a circumstanțelor elaborării –, dar care – în esență – încearcă să fie cât se poate de obiectiv, neeludând punctele de vedere tehnice”. Că este sau nu așa o va demonstra receptarea în perspectivă a opusurilor lui Pascal Benteoiu, o receptare ca toate celelalte, cu un traiect abscons, exemptă oricăror canoane și criterii, avânt totodată toate șansele să fie încredințată unei *bouteille à la mer*. Însăși ursita testamentului ar fi putut beneficia de un tratament analog dacă autorul nu ar fi intervenit prompt

și decisiv: „textul de față, datând din 1988, era destinat a fi postum. Cum însă ipoteza respectivă ar putea să nu fie prea departe, am preferat să fac eu corecturile”. Testamentarul a organizat în spiritul libertății ceea ce destinul a organizat cândva sub constrângerea împrejurărilor. Totul este aici mărturisire în care țipă dorința compozitorului de a lăsa un semn, pe care pasul morții să nu-l poată șterge. E ca o poliță de asigurare în raftul eternității. Pascal Benteoiu a respectat întotdeauna hotarele care-l despart de alții. S-a născut în 1927 la București, fiind, probabil, cel mai autorizat discipol al lui Mihail Jora. Încă din tinerețe i-a plăcut să se manifeste ca un artist liber, neînregimentat vreunei direcții estetice, și nici instituționalizat profesional, exceptând două scurte perioade când a îndeplinit funcția de

cercetător la Institutul de Folclor (1953-56) sau pe aceea de Președinte al UCMR (1990-92). Creația sa nu deține atributul abundenței. E, mai curând, aida unei stânci de munte ce la un moment dat, sub acțiunea puhoaielor, s-a transformat în canion. Facultatea trăirii lirice, pe un diapazon destul de larg, s-a cumpănit cu o egală bucurie a acțiunii, foarte rară în peisajul muzicii românești. Și-a gestionat și negociat aventura componistică într-o tonalitate incontestabil realistă: „Am lansat buchetul celor opt simfonii într-o lume în plină dezagregare culturală: puțini sunt sorții ca un număr semnificativ de oameni să se intereseze de ele și de mesajul lor. Nu puteam face nimic altfel, deși perfect conștient de lipsa la noi a unui public consistent pentru muzică. Literatura sau arta plastică de azi au un public al lor. Muzica, mai puțin. În pofida acestor condiții sunt mulțumit că am acționat pe plan compozițional așa cum am acționat. Privesc calm, fără nici o remușcare artistică trecutul și fără nici o speranță deplasată viitorul”. Nu moartea este groaznică. Ba, uneori, ea este blândă când se leagă de viață. Doar uitarea subită, monstruoasă e ceea ce trebuie cu îndârjire să refuzăm a înțelege.

Liviu DĂNCEANU

